

Сахарова Олена Борисівна,
начальник третього відділу лабораторії
кримінологічних досліджень та проблем
запобігання злочинності Державного
науково-дослідного інституту МВС України,
кандидат юридичних наук, старший науковий
співробітник

ТІНЬОВІ ПРОЦЕСИ НА РИНКУ ПРИРОДНОГО ГАЗУ УКРАЇНИ

Паливно-енергетичний комплекс України є базовою галуззю розвитку національної економіки [1, с. 13], проте саме у цій найбільш монополізованій галузі економіки тіньові схеми діяльності є одними із найбільш значимих, особливо складною є криміногенна ситуація на об'єктах газової галузі, яка характеризується постійним зростанням кількості злочинних посягань, які завдають значних збитків державі.

Найпоширенішим злочином на ринку природного газу України є привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України): на нього припадає переважна більшість зафіксованих фактів корупційної діяльності винних осіб у зазначеній галузі. Другою за «популярністю» статтею є зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України).

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про ринок природного газу» зазначений ринок має функціонувати за принципом забезпечення рівних прав на доступ до газотранспортних та газорозподільних систем, газосховищ, установок LNG, проте на практиці у галузевому розрізі економіки України найбільше потерпають від корупції підприємства, що займаються видобутком нафти і газу. Отже, можна констатувати, що у газовій галузі досить розповсюдженими є корупційні діяння.

Так, у ході планової виїзної ревізії фінансово-господарської діяльності акціонерного товариства «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» за період з 01.10.2018 по 31.12.2019, здійсненої Державною аудиторською службою України (акт від 02.09.2020 № 05-21/2), у роботі АТ «НАК «Нафтогаз України» виявлено фінансових порушень на 176 млрд млрд гривень, через які бюджет недоотримав понад 75 млрд гривень – це більше за минулорічний прибуток всієї Групи «Нафтогаз», включно з грошима від Стокгольмського арбітражу [2]. Зазначена ревізія була завершена на початку вересня 2020 р., результатом якої став документ (акт) обсягом в декілька сотень сторінок. В ньому йшлося про багатомільярдні фінансові порушення, що мали місце в компанії за останні роки.

Згідно з актом ревізії до основних правопорушень НАК «Нафтогаз України» слід віднести: продаж газу за заниженими цінами,

безпідставну виплату премій членам правління «Нафтогазу», безпідставне заниження суми оплати послуг за транспортування газу, порушення у державних закупівлях, приховане кредитування газовидобувних структур, які входять у склад групи «Нафтогаз», приміром, «Укргазвидобування», заниження розміру сплачених до державного бюджету дивідендів, нарахування резерву сумнівних боргів при не затверженому фінансовому плані тощо.

Так, НАК «Нафтогаз України» фактично здійснювала приховане кредитування «Укргазвидобування» («УГВ») на 217,5 млн грн. – «Нафтогаз» уклав угоду з «УГВ» на виконання робіт, однак остання не виконала свої зобов'язання в повному обсязі, НАК «Нафтогаз України» повинна була розірвати договір, однак цього не зробила і не домоглася повернення коштів [3]. Все призводить до ризику втрати дозволів на користування надрами через бездіяльність «Нафтогазу».

Загалом ревізією НАК «Нафтогаз України» встановлено фінансових порушень та виявлено фактів неефективних управлінських дій або ризикових операцій, що призвели або можуть призвести до втрат фінансових і матеріальних ресурсів, на суму 176 млрд гривень, у тому числі фінансових порушень, що призвели до втрат у 75,5 млрд гривень [4]. НАК «Нафтогаз України» не забезпечено належного рівня фінансової дисципліни, а його діяльність є недостатньо ефективною.

Як наслідок, Державна аудиторська служба надіслала матеріали ревізії НАК «Нафтогаз України» до Головного управління контррозвідки Служби безпеки України у сфері економіки для розгляду та прийняття необхідного рішення [5]. Зокрема, у акті ревізії, який був надісланий СБУ, йдеться про масштабні порушення та неефективні управлінські рішення, що «можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення» в НАК «Нафтогаз України».

Спостерігалось незабезпечення «Нафтогазом» виконання АТ «Укргазвидобування» («УГВ») «Концепції розвитку газовидобувної галузі України», схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28.12.2016 р. №1079-р [6], що призвело до недоотримання доходів у 2018–2019 рр. приблизно на 22,76 млрд грн. [3]. Слід наголосити, що видобуток газу АТ «Укргазвидобування» та іншими суб'єктами господарювання, акціонером якого є НАК «Нафтогаз України», у 2019 р. (16,1 млрд куб. метрів) є одним із найнижчих з 1998 р. (найбільше у 2009 р. – 19,4 млрд куб. м., найменше у 2015 р. – 16 млрд куб. метрів) [7, с. 10–11]. Так, у 2018 р. видобуток природного газу АТ «Укргазвидобування» на 1 млрд куб. м. менше ніж передбачалося зазначеною Концепцією, у 2019 р. – менше на 3,3 млрд куб. метрів. При цьому незважаючи на падіння обсягу видобутку газу, виробничо-технологічні витрати АТ «Укргазвидобування» у 2019 р. зросли на 0,6 млрд куб м або у 2,2 рази порівняно з 2015 р., у 2018 р. на – 0,9 млрд куб м або у 2,8 рази. Обсяг виробничо-технологічних

витрат АТ «Укргазвидобування» за 2018-2019 рр. (2,5 млрд куб м) становив місячний обсяг споживання природного газу в Україні у 2019 р. (29,3 млрд куб. м) [7, с. 11]. При зменшенні обсягу видобутку природного газу у 2019 р. порівняно з попередніми роками загальні витрати АТ «Укргазвидобування» у 2019 р. (61 млрд грн. за даними фінансової звітності) зросли порівняно з 2017 р. на 35 % (45 млрд грн.), з 2018 р. – на 17 % (52 млрд грн.)! [7, с. 11].

Отже, з метою своєчасного та ефективного виявлення злочинів, що вчиняються у газовій галузі, слід ретельним чином проаналізувати зазначені вище правопорушення, що вчиняються у групі «Нафтогаз» для вироблення дієвих методичних рекомендацій працівникам підрозділів Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Послідовність і тактичні особливості проведених заходів працівниками цих підрозділів напряду пов'язані з особливостями вчинення конкретного злочинного діяння.

Список використаних джерел

1. Фінчук В. В. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам у сфері паливно-енергетичного комплексу України: дис. ... канд. юр. наук. Дніпро, 2017. 225 с.

2. Топалов М. «Мінус» 75 мільярдів: що показав аудит «Нафтогазу» і хто понесе покарання. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/10/6/665879/>.

3. Тот самый секретный аудит «Нафтогаза»: выводы аудиторов и возражения НАКа. Документы. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2020/10/21/666466/>.

4. Офіційно: Аудит «Нафтогазу» показав втрати для бюджету на суму 75 мільярдів – лист Держаудитслужби. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/10/8/666080/>.

5. Топалов М. «Мінус» 75 мільярдів: результатами аудиту «Нафтогазу» зайнялась Служба безпеки України. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/10/8/666045/>.

6. Концепція розвитку газовидобувної галузі України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.12.2016, №1079-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1079-2016-%D1%80#Text>.

7. Акт Державної аудиторської служби України від 02.09.2020 №05-21/2 планової виїзної ревізії фінансово-господарської діяльності акціонерного товариства «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» за період з 01.10.2018 по 31.12.2019. URL: <https://assets.documentcloud.org/documents/7273521/akt.pdf>. 399 с.